*Підлубна О. М.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Льотної академії Національного авіаційного університету*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ В АНГЛОМОВНОМУ АВІАЦІЙНОМУ РАДІОТЕЛЕФОННОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено проблемі ведення радіообміну, мові спілкування фахівців галузі цивільної авіації та питанню використання стандартної фразеології, що містить елементи розмовної англійської мови. Розглядаються особливості вживання модальних дієслів, які слугують для вербального вираження модальності в авіаційному дискурсі. У статті досліджується авіаційний дискурс, що містить обмежену та специфічну англійську мову та фразеологію ІКАО. Особливість такого дискурсу полягає у використанні стандартних фраз і мінімальному використанні синтаксису, граматики та інтонації для більш точної передачі інформації між пілотами та авіадиспетчерами. У статті наголошується також на надмірну увагу до безпеки, унаслідок чого пілоти і авіадиспетчери орієнтуються та неухильно виконують норми і правила, тому, коли виникають неточності або зміни у використанні стандартних фраз, це може спричинити небезпечні умови, які призводять до серйозних і фатальних наслідків.

Автором статті розглянуто, що авіаційна фразеологія, зокрема радіотелефонний дискурс, характеризується специфікою мовного представлення. Специфічним є не лише підбір лексики, що характеризує мову авіації, а й втілення певних категорій граматичними засобами, зокрема, йдеться про вираження модальності в авіаційному дискурсі. Відтак об'єктом пропонованого дослідження є модальні дієслова як засоби вираження модальності в англійському радіомовленні. Предмет дослідження полягає у функціональній особливості модальних дієслів в англійському авіаційному дискурсі.

Автором було з'ясовано, під час ведення радіообміну пілоти й диспетчери використовують не тільки стандартну фразеологію і авіаційну англійську, крім того, застосовують розмовну мову. У результаті проведеного аналізу визначено, що для того, щоб уникнути непорозуміння, авіафахівці використовують модальні дієслова, що сприяє зменшенню комунікативного тиску на співрозмовника, уникненню конфліктів, запобіганню комунікативним невдачам. Мовець, відповідно, вдається до використання засобів пом'якшення категоричності висловлювання. Стаття підкреслює необхідність розширення підготовки авіафахівців у оволодінні нестандартною фразеологією та розмовною англійською мовою для можливості інтерпретувати несподівану розмовну мову диспетчера або пілота.

Ключові слова: авіаційний дискурс, стандартна фразеологія, розмовна англійська мова, авіафахівець, радіообмін, модальність, модальні дієслова.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років значну увагу лінгвісти зосереджували на вивченні норм і правил радіотелефонного дискурсу. Особливу увагу привертає проблема неоднозначної або нестандартної фразеології, що може стати частою причиною авіаційних подій та інцидентів. Стандартна фразеологія в поєднанні з авіаційною англійською мовою є професійним мовним кодом. Незважаючи на вдосконалення літаків і системи радіообміну, є потреба в міжособистісному спілкуванні під час виконання польотів. Видається важливим проаналізувати застосування модальних конструкцій у процесі радіообміну та окреслити зазначений феномен в окремих дискурсивних ситуаціях радіотелефонного дискурсу.

Англійський дискурс радіообміну, будучи невіддільною частиною процесу спілкування між пілотом і диспетчером, уможливорює швидке й ефективне спілкування, є відкритою зоною лінгвістичних досліджень, саме тому його вивченню та аналізу присвячено багато наукових розвідок у різних площинах: як один із чинників безпеки польотів (Є.В. Кміта, В.А. Колосов), як окрема терміносистема (О.В. Ковтун, Д.Г. Бабейчук), як структурне явище (Г. Емері, Дж. Мелл, М. Міцутомі). Проте дослідження модальності англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу не знайшли вичерпного відображення в науковій і навчально-методичній літературі.

Метою статті є вивчення функціональних характеристик модальних дієслів у авіаційному радіотелефонному дискурсі та визначення частоти їхнього вживання.

Виклад основного матеріалу. Науковці стверджують, що для забезпечення безпеки та ефективного спілкування між пілотом та авіадиспетчером виникає необхідність у розширенні запасу стандартних фраз для індикації та виправлення проблем, що забезпечить гнучкість і не впливатиме на точність повідомлення [6; 8]. Такий підхід передбачає, що для фразеології радіообміну потрібні додаткові стандартні мовні конструкції за схожим стилем, що й наявні фрази та команди. На думку Е. Вісс-Бюльман, набуває необхідності додавання до стандартної фразеології розмовної мови [9, с. 192]. Для реалізації цілей і стратегій ведення радіотелефонного обміну використовується певний набір мовних форм, що представлені широким різноманіттям лексичних, граматичних і фонетичних засобів. Але часто мовці шукають шляхи, щоб сформулювати свої повідомлення так, щоби прояснити зміст своїм співрозмовникам. Така стратегія взаємодії в комунікації не заважає зв'язку між дис-

петчером і пілотом, навіть якщо вони містять елементи нестандартної фразеології. Це говорить про те, що увагу учасників радіообміну сконцентровано на змісті повідомлення, необхідного для виконання завдання. У деяких прикладах із короткого контексту не зовсім зрозуміло, чому мовець використовує те чи інше слово або фразу [2]. Як наслідок, в аспекті аналізу дискурсу дані свідчать про те, щоб розглядати ці зміни як звичайну частину повсякденного авіаційного дискурсу, який використовується як носіями англійської мови, так і тими, для кого ця мова не рідна. Слід взяти до уваги дискурс у нестандартних ситуаціях, що можуть спричинити використання нестандартної фразеології або розмовної мови.

Авіаційний дискурс містить обмежену і специфічну мову та фразеологію ІКАО, що покликані звести до мінімуму синтаксис, граматику та інтонацію, щоб більш точно передавати інформацію між пілотами та авіадиспетчерами через використання стандартних фраз. Проте надмірна увага до безпеки привела до суворого наслідування норм і правил, а будь-які зміни у використанні фраз розглядаються як помилка або відхилення від стандартної фразеології, що може сприяти небезпечним умовам, які призводять до серйозних або фатальних наслідків.

Розглянемо основні модальні дієслова, а саме: *can, could, may, might, will* та їхні заперечні форми. Під час дослідження проаналізовано приклади вживання цих дієслів у авіаційному дискурсі радіообміну, що дало змогу описати їхні основні функціональні характеристики. Встановлено, що значення модальних дієслів створюються контекстом і граматичними конструкціями, в яких вони використовуються [7]. Виявлено, що модальне дієслово *can* вживається для вираження можливості або здатності вчинення дії, сумніву чи подиву; *could* – для вираження можливості, здібності в минулому, дозволу, припущення; *might* – вираження припущення в сьогоденні і майбутньому з більшим ступенем сумніву. *May, might, could* – це синоніми в значенні «можливість». Є також досить багато заміників модальних дієслів, такі як фрази *be able to, have to, have got to, had better, be to, be supposed to, be going to, used to*, модальні слова *probably, maybe* і деякі інші [1; 7; 10]. Мовець може видозмінювати команди або інструкції шляхом додавання одного або декількох допоміжних модальних засобів для досягнення коректної форми запиту. Модальні також використовуються з дієсловами для вираження гіпотетичних *if-then* тверджень, де модальність відбувається в частині *then* для позначення альтернативного стану в результаті твердження *if* [7].

Використання модальних моделей відбувається в конструкціях, в яких мовець має намір виконати більш ввічливий запит, використовуючи модальні форми [7]. Застосування модальних конструкцій дає змогу мовцю змінювати прямоту заяви або запитання. Вибір конкретної модальної конструкції є вираженням рівня ввічливості, спрямованого на заохочення співрозмовника прийняти запит мовця.

Модальні форми допомагають визначити рівень невизначеності щодо виконання певних дій, надання дозволу, висловлення необхідності або пропонування потенційних подій [7; 10]. Непряма мова, реалізована через модальні форми, зазвичай вказує на те, що мовець невпевнений у розумінні або реакції співрозмовника після його висловлювання [3].

Головна роль модальних дієслів полягає у відображенні модальності, тобто ставлення мовця до якої-небудь дії, вираженої смисловим дієсловом із погляду можливості, необхід-

ності, бажаності, ймовірності та інших станів. Однак варто зазначити, що для невідповідного слухача модальні засоби додають висловлюванню складність у розумінні, оскільки вони впливають на виклад фактів і демонструють зміну часу або ймовірності. Зокрема, модальні форми дієслів *could, would* і *should* можуть викликати плутанину та спричинити непорозуміння між співрозмовниками. У цьому випадку *You can descend to FL 230* дієслово *can* демонструє повну можливість або дозвіл. А у фразі *You could descend to FL 230*, де дієслово *could* у значенні пропозиції або в залежності від деяких факторів, дія може бути виконана.

Модальні дієслова дають мовцям можливість змінити прямоту заяви або запитання. Відомо, що стандартна авіаційна фразеологія з акцентом на прямі команди та інструкції не використовує модальні форми дієслів. Однак у записках ведення радіообміну пілоти та авіадиспетчери використовують модальні форми. Використання модальної конструкції можна простежити в таких прикладах:

Aircraft: We can see some debris on the side of the taxiway.

ATC: Flights may be delayed if visibility decreases.

ATC: We could exceed our regulation duty time if we are delayed much longer.

Aircraft: We have a sick passenger and must return to the gate.

ATC: Switch on stop bars to indicate that all traffic shall stop.

TG24 C: Can I get you up to seven thousand [feet] Alpha Bravo?

P: Yeah, sure, we can go up to seven, Alpha Bravo.

1) Command: Fly heading one eight zero [degrees].

2) Modified: Could you fly heading one eight zero [degrees]?

(Avianca Airlines Flight 052, 25 January 1990)

У цьому прикладі диспетчер повітряного руху дає команду, використовуючи наказову форму, що вказує на новий напрямок польоту. У другому прикладі цей наказ видозмінюється шляхом додавання модальної допоміжної конструкції *could you*, хоча вона все ще зберігає обов'язок пілота виконувати команду. Отже, залежно від контексту накази можуть бути змінені або пом'якшені.

Модальні дієслова в питальних реченнях мають окреме значення. Ці конструкції додають значення реченню, наприклад, для вираження можливості або запиту на дозвіл. Розглянемо приклади: застосування *can/could, will/would* і *may/might*. Приклади цих конструкцій показані на наступному прикладі:

Can/could TP: Can we get a northerly heading there?

Will/would TL C: Would you prefer to follow the shore to Kerwin?

May/might DK P: May we maintain that speed?

TE09 P: May we turn about ten to fifteen degrees right?

Також можемо спостерігати використання модальних дієслів у інтонаційно-питальних реченнях.

1) TB C: And you understand you'll have to cancel your flight plan at that time?

2) TK C: I may have already given you that?

У цих прикладах динаміки додають модальні дієслова для зміни прямого значення розповідного висловлювання. У першому прикладі авіадиспетчер підкреслив, що план польоту пілота повинен бути скасований. У другому прикладі за допомогою використання модальної структури із зростаючою інтонацією авіадиспетчер висловлює невизначеність.

У наступних прикладах ми можемо спостерігати, як мовець запитує або пом'якшує запит. Наприклад, спочатку пілот просить дозволу на зміну напрямку польоту, тоді як у другому

та третьому прикладах авіадиспетчер робить свій запит дещо ввічливішим, ніж якщо б він використовував стандартну фразеологію, *confirm ... frequency* або *confirm QNA*. У наступній фразі четвертої фрази авіадиспетчер пропонує пілоту варіант вибору, та у п'ятому повідомленні ми бачимо пом'якшення запиту на інформацію про код не тільки модальним, але і модальним у поєднанні з *if*.

1) TB35 P: *Could we head two eight zero [degrees]?*

2) TB31 C: *Could you confirm you have the uh frequency when airborne?*

3) DA03 C: *Can I just confirm your QNA number with your heading clearance?*

4) DJ53 C: *We can give you free speed?*

(free speed = speed at pilot's discretion)

5) DG01 C: *If you could squawk ident please?*

У всіх повідомленнях, зображених у наступному прикладі, використано *will/would* для послаблення запитів. На прикладах 1–4 мовець надає вибір «так / ні» для відповіді, але уникає прямого доручення або запиту.

1) DE44 C: *You can actually go over up in Next City, will that do it?*

2) DE27 C: *Would that be you?*

3) TE05 P: *Would you just repeat that?*

4) TG13 C: *Would you give me a call about two minutes prior to the push[back]...?*

У наступному повідомленні мовець подає запит, вказуючи свої наміри *come right* і причину запиту *for uh weather*.

5) DA06 P: *We'd like to come right two seven zero for uh weather?*

У наступній фразі показано, що мовець затребує дію, але пом'якшує ввічливою фразою *if you would...*

6) TC06 C: *Scorpion Air, if you would...come up on my other ILS frequency please?*

Одним із прикладів є те, що пілот адаптує наказові інструкції для подання свого запиту, а також пом'якшує формальний запит, використовуючи *would + like*, що показано на наступному прикладі.

DE15 P: *Would like approval for a flight plan straight through City Center?*

DA06 P: *Unable to comply. Wind shear escape.*

Модальна конструкція *unable to* виражає неможливість виконати інструкцію, також пілот називає причину відмови виконати команду. Як зрозуміло, стандартна фразеологія не містить модальних дієслів, але під час радіообміну виникає потреба у розширеному обміні інформацією, тому розмовна мова допустима. Отже, досліджено записи авіаційного радіомовлення, які показують, що пілоти і авіадиспетчери використовують модальні дієслова для встановлення умов, які формують більш ввічливий запит.

Отже, у певній точці взаємодії мовець може обрати певну синтаксичну форму для того, щоб прояснити значення фрази співрозмовника. Це означає, що авіаційний персонал повинен пройти навчання зі спеціальної авіаційної мовної підготовки, яка охоплює мовні навички, що містять здатність створювати та відповідати на запитання, розуміти застосування модальних конструкцій, а також розвиток знань у пошуку інформації, роз'яснені і підтверджені [4; 5].

На основі аналізу, проведеного в записях радіообміну, створено таблицю, яка ілюструє частоту вживання модальних дієслів.

Усі найуживаніші модальні дієслова	Пілоти		Авіадиспетчери		Загальні дані	
	Count	Percent	Count	Percent	Count	Percent
Can/could	17	49 %	44	64 %	61	59 %
Will/would	14	40 %	23	33 %	37	36 %
May/might	4	11 %	2	3 %	6	6 %
Усього	35	100 %	69	100 %	104	100 %

Отже, досліджено записи авіаційного радіомовлення, які показують, що пілоти і авіадиспетчери використовують модальні дієслова для встановлення умов та обставин у ввічливій формі. Установлено, що найчастіше використовується модальні дієслова *can/could*. Загалом – 61 раз з усіх 104 дієслів, що становить більше 59 % від усіх модальних дієслів. Другим найбільш часто використовуваним модальним дієсловом було *will/would* – 37 разів (36 %). Третє найбільш вживане дієслово – *may/might*, трапляється 6 разів (6 %).

Висновки. Якісними характеристиками авіаційного дискурсу, спрямованими на краще взаєморозуміння, є лаконічність, специфічність і прямота. Правила, якими регулюється авіаційна фразеологія, є важливим компонентом у формуванні авіаційної фразеології. На базі матеріалу, представленого у нашому дослідженні, варто зазначити, що, згідно з регламентом, пілоти та диспетчери повинні використовувати стандартну фразеологію та уникати застосування розмовної мови, але на практиці ми спостерігаємо застосування модальних дієслів у авіаційному дискурсі.

Це підкреслює необхідність розширення підготовки авіаційних фахівців у нестандартній фразеології та розмовній мові. Важливими є рекомендації щодо того, як інтерпретувати та відреагувати на несподівану розмовну мову від диспетчера або пілота. Це дослідження доводить, що авіаційна мова та фразеологія змінюються та розвиваються залежно від потреб мовців у конкретних ситуаціях. Аналіз дає змогу зробити висновки про те, що є потреба в проведенні подальших досліджень, які будуть визначати ефективність застосування кожного модального дієслова і його морфолого-синтаксичні форми, яких вони набувають.

Література:

- DeCarrico J.S., Arbor A. The structure of English: Studies in form and function for language teaching. MI : The University of Michigan Press, 2000. 232 p.
- Hinrich S.W. The use of questions in international pilot and air-traffic controller communication. Oklahoma State University, 2008. 309 p.
- Matthews P. The Oxford concise dictionary of linguistics. New York : Oxford University Press., 2003. 245 p.
- Mitsutomi M., O'Brien K. The critical components of Aviation English. *International Journal of Applied Aviation Studies*. 2003. Vol. 3. No. 1. P. 117–129.
- Mitsutomi M., O'Brien K. Fundamental aviation language issues addressed by new proficiency requirements. *ICAO Journal*. 2004. Vol. 59. No. 1. P. 7–9, 26–27.
- Morrow D., Rodvold M., Lee A. Nonroutine transactions in controller – pilot communications. *Discourse Processes*. 1994. No. 17. P. 235–258.
- Quirk R., Greenbaum S. A concise grammar of contemporary English. New York : Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1973. 465 p.

8. Sinclair J. Priorities in discourse analysis. / In M. Coulthard (ed.), *Advances in spoken discourse*. London/New York : Routledge, 1992. P. 79–88.
9. Wyss-Bühlmann E. Variation and co-operative communication strategies in air traffic control English. Bern, Switzerland : Peter Lang, 2004. 272 p.
10. Yule G. Explaining English grammar. New York : Oxford University Press, 1998. 333 p.

Pidlubna O. Functional peculiarities of modal verbs usage in the aviation English radiotelephony discourse

Summary. The article is devoted to the problem of radio communication, the language of communication of specialists in the field of civil aviation and the use of standard phraseology, containing elements of spoken English. There are the peculiarities of modal verbs using, which serve for the verbal expression of modality in the aviation discourse. The article explores the aviation discourse containing the limited and specific English language and ICAO phraseology. The peculiarity of such discourse is the use of standard phrases and the minimal use of syntax, grammar and intonation for more accurate transfer of information between pilots and air traffic controllers. The article also notes excessive attention to safety, as a result of which pilots and air traffic controllers are oriented and strictly comply with rules and regulations, so that is why may occur inaccuracies or changes in the use of standard

phrases which may lead to dangerous conditions that can cause serious and fatal consequences.

The author of the article considered that aviation phraseology, including radiotelephone discourse, is characterized by specific language representation. Specific is not only the choice of vocabulary that characterizes the language of aviation, but also the certain categories performance of grammatical means, in particular, it refers to the expression of modality in the aviation discourse. Therefore, the object of the proposed study is modal verbs as a means of expressing modality in English-speaking radio communication.

The author found out that while conducting radio communication, pilots and air traffic controllers use not only standard phraseology and aviation English, but also use plain language. As a result of the analysis, it was determined that in order to avoid misunderstanding, aviation specialists use modal verbs, which helps reduce communicative pressure on the interlocutor, avoid conflicts, and prevent communicative failures. The spokes, thus, resort to the use of means to mitigate the categoricalness of the utterance. The article emphasizes the need to expand the training of aviation specialists in mastering non-standard phraseology and plain English for the ability to interpret the unexpected spoken language of the air traffic controllers or pilots.

Key words: aviation discourse, standard phraseology, plain English, aviation specialist, radiotelephony, modality, modal verbs.